

"למהות השמיטה" - הצעה מתודית לסדנת מורים

רקע

בשנים האחרונות נוהג משרד החינוך לקבוע נושא מרכזי ("מרכז") שנתי לכלל מערכת החינוך. מינהל החינוך הממלכתי-דתי מוסיף אף הוא נושא נוסף ייחודי לבי"ס ממ"ד. חלק ניכר מבתי-הספר בארץ ממקדים את פעילותם החינוכית סביב נושאים אלו. בעזרת הנושאים החינוכיים, מבליטה מחדש מערכת החינוך את מחויבותה לחינוך (ולא רק ל"חומר", בבחינת "להספיק את החומר למבחן").

הטיפול בנושא החינוכי נקבע ע"י כל בי"ס באופן עצמאי, בהתאם לצרכיו ומגמותיו. למצער, פעמים רבות הטיפול בנושא נותר בידי צוות מצומצם מתוך סגל ביה"ס. במצב זה, שאר המורים נשארים "מחוץ" למעגל העשייה החינוכי הנידון. מכיון שה"סוכנים" המרכזיים של שינוי בכלל ושל חינוך בפרט הם המורים, הרי שהשאריתם מחוץ למעגל העוסקים בנושא מהווה פגיעה בהתחלתו. במקרים אלו, לרכז החינוך החברתי, אשר היה אמור לרכז את מאמצי כלל הצוות בנושא, נותר לרכז את עצמו בלבד...

קושי זה נכון בכל נושא ונושא (אשר על-פי-רוב מוכר ומובן למורים). ברם, בשנת תשנ"ד, "שנת השמיטה", מצטרף קושי נוסף, המחזק את "ריחוק" המורים מהעניין. תחום "השמיטה" הוא זר ולא מוכר גם לחלק גדול מהמורים. הוא נתפס כפרטי הלכות טכניות הקשורות לחקלאים בלבד, והמשפיעות רק על ענייני "הכשר". מכיוון שלא כל מימדיה הרעיוניים של השמיטה ידועים לחלק מהמורים, הרי שבוודאי קשה עליהם העיסוק החינוכי בנושא.

הנחתנו (בכל נושא, ובשמיטה בפרט) שרק השתלמות מסודרת, בה ילמדו את ה"נושא" על צדדיו השונים, עשויה לקרבם גם לעיסוק עם תלמידיהם בנידון. מטרת לימוד המורים הינה להביא להיכרות, הזדהות, והתלהבות מהנושא, על מרכיביו הרעיוניים השונים. לימוד המורים ישתפר ע"י התמודדות אישית עם תכני הנושא והתנסות בדרכי פעילות שונות (ממש כמו עם תלמידים...). כמובן, יש להתאים את הפעילות ותכניה לרמת המורים עצמם, תוך מתן הזדמנות לניתוח הנושא ותכנון העברתו לתלמידים.

בדפים הבאים מוצע מבנה של "מפגש לימודי" לחדר-המורים בנושא השמיטה. ההצעה כוללת מבנה של פעילות, עם תכנים ברמת המורים. היא מתיימרת לשמש כדוגמה לסדנת מורים, בהם יוצרים היכרות ראשונית עם "נושא שנתי" חדש. המעוניינים יוכלו, לפי הצורך, להעתיק את מבנה

הסדנה לנושאים ולתכנים אחרים.¹

מטרת הפעילות: פעמים רבות נחשפים ומכירים רק את ההיבטים ההלכתיים של השמיטה. בעיני המורה עלול נושא מרכזי זה להיתפס רק כויכוח על סוגי כשרות ו"השגחה" בין קבוצות שונות. העולם הרעיוני הנפלא, הטמון בשמיטה, נעלם מעיני רבים.

מטרת הפעילות החינוכית הבאה הינה, לחשוף את המשתתפים לטפח ממשמעויותיה הרעיוניים והחינוכיים של ה"שמיטה". אין אנו מתיימרים להקיף את הכל, אלא להציב ראשי-פרקים מרכזיים בנושא. הפעילות יכולה לשמש כפעילות פותחת לקראת המשך העמקה בתכנים השונים, או כפעילות מסכמת לאחר עיסוק רב בהיבטים השונים. דווקא דורנו, אשר זכה לשוב לנחלת אבותיו, ולקיים חלק מהמצוות התלויות בארץ - ראוי הוא שאף יחזור ויחדור לשורשיהם הרעיוניים של מצוות יקרות אלו.

פירוט מטרות:

1. המורה יכיר היבטים רעיוניים וחינוכיים שבמשמעות מצוות השמיטה.
2. המורה יבחן את האקטואליות הרבה של משמעויות אלו.
3. המורה יעיין במקורות חז"ל בנושא, ויעמוד על לקחייהם בהקשר למשמעויות השמיטה.

זמן: שעתיים לימודיות רצופות.

הכנות מראש:

1. צילום דפי המקורות ו"המעגלים" כמספר המשתתפים.
2. הכנת חלקי בריסטול בצורת עלים (כמפורט בהמשך).

תיאור הפעילות:

לרכזת החינוך החברתי,
שלום וברכה!

כהורה של תלמידה בביה"ס, שמחתי כתמיד לקבל מכתב עדכון על הפעילויות החינוכיות שבביה"ס. ידעתי תמיד שאתם משקיעים רבות בחינוך, ומכתבך מעיד על כך מחדש. ברם, תוכן המכתב אכזב אותי מאוד. מדוע אתם מתכוונים להקדיש תשומת-לב לנושא "השמיטה"? האם אין מספיק נושאים חינוכיים חשובים בווערים? מדוע בחרת להתמקד בנושא

1. הצעה מקבילה, לרמת תלמידים, פורסמה ע"י הכותב בתוך חוברת הפעלות "מה ענין שמיטה..." של "מינהל חברה ונוער".

טכני-הלכתי, שקשור ב-95% רק לחקלאים?

הראיתי את המכתב שלכם לשכנה שלי, והיא אמרה שאת בטח מרקע חקלאי, ולכן את כל-כך מתלהבת מהעניין.

קיצורו של עניין, מכיוון שאין בנושא השמיטה מסרים חינוכיים עבור הנוער שלנו (שהוא, כזכור, עירוני...) אני מציעה לך לבחון מחדש את הנושא, במגמה להחליפו.

בתקוה שתמשיכו לשמור על הרמה החינוכית,

בברכה,

אמא של רונית (מכיתה י')

תיאור הפעילות

1. המכתב הנ"ל מציג בצורה ברורה חלק מבעיית ה"תדמית" (המוטעית) של נושא ה"שמיטה".
2. חלקו את המורים לקבוצות של 4-5, ותנו לכל קבוצה העתק אחד של המכתב.
3. הסבירו להם, שברצוננו לחבר לאמא מכתב תשובה קבוצתי (של כל תת-קבוצה). ברם, בכדי שתשובתנו תהיה עמוקה ורצינית (ולא "שליפה מהמותן"), כדאי שנעיין מספר דקות בקטעי מאמרים ו/או מקורות. זאת, במגמה לתת לנו בסיס שיאפשר חיבור תשובה רצינית.
4. תן לכל קבוצה "מעגל" אחד בנושא השמיטה. (אם יש יותר קבוצות מורים מאשר מעגלים, ניתן לתת למספר קבוצות מקבילות קטע זהה).
5. בקש שיעיינו במשותף בדף שקיבלו, ויחברו תשובה קצרה לאמא של רונית.

מעגל ראשון בין אדם לעצמו

מהר! אין זמן! משפט זה מאפיין במידה רבה את דורנו. מתלמיד בי"ס ועד מנהל מפעל, מסטודנט באוניברסיטה ועד בעל מכולת - אנשים רבים רצים כל הזמן. אך פעמים, מרוב ריצה, שוכחים להסתכל לאן רצים! שקועים ושוקעים באין-סוף חובות ומטלות, עסוקים בפרטי פרטים של תחומי עשייתם - הם עלולים להידמות לסוס-עבודה. כיצד מטפחים את המימד הרוחני של האדם העלול להישחק בריצת השבוע?

בעיה זו ניצבת לפני האדם כל שבוע, כשהוא שקוע ועסוק במספר כה רב של דברים. אך אז באה השבת, והאדם יכול לשוב לעצמו. לא רק לנוח פיסית, אלא גם להתעלות ולהתקדם רוחנית. תפילה וסעודה, זמירות ושיעורים חוברים בשבת לחיזוק המימד הרוחני, העלול להישחק במרוצת השבוע.

אך לא כל יום שבת. לא נזירי עליון אנו, הפורשים תמיד מהעולם. חובתנו גם "להבדיל" בין השבת לששת ימי המעשה ולחזור לעבוד וליצור, במשך ימות השבוע, בכוחות חדשים ורעננים.

כ"שבת" בשבוע, כך "שבת הארץ". אחרי שש שנים של עשייה וריצה, יצירה כלכלית ובנייה חומרית, אי-אפשר להסתפק רק בשבת השבועית. במשך שנה שלמה מתנתק החקלאי מעבודתו, משעבודו לאדמה, ומתעלה בעולם של לימוד תורה ורוח. ניתן רק לדמיין את משמעות הדבר לעם, שהיה רובו חקלאי, וכולם בשנה אחת חדלו ממירוץ העבודה, עקב מצוות ה'. האם בדורנו לא גבר המירוץ ההישגי? האם ה"שמיטה", על רעיונותיה ומשמעויותיה, שייכת רק לעבר, או שמא דווקא היום זקוקים לה יותר מתמיד?!

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינם (ודנתם...) בתוכן הקטע לעיל, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, הישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בחקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בהצלחה!

מעגל שני

בין אדם לחברו

עוזי חייך בהתלהבות תוך התבוננות בכרם הגפנים שלו. היבול היה אדיר, וכמות היין שיוכל להפיק סחררה את ראשו. עוזי ידע, ששכניו הקרובים - הצורכים יין רב במשך השנה - נותרו חסרי-כל. הענבים לא גדלו אצלם, והם שקועים בחובות. כיחידי בעל סחורה, הוא יוכל לדרוש מחיר גבוה מאוד. הוא כבר התחיל לחשב את רווחיו הצפויים. אולי יוכל לרכוש עוד שדות עבור ילדיו? השכנים במצוקה - והוא יכול להשיג קרקע במחיר מוזל.

לפתע, קדרו פניו. הרי שכניו הם חבריו. יחד עוברים הכל, אירועים שמחים ועצובים. היוכל לנצל את מצוקתם ולדרוש מחיר גבוה עבור יבולו? כיצד יישן בשקט, אם יתפרנס ממזלו, שהשנה יש לו יותר (ולחם פחות...)? "אך אלו תנאי השוק והאדם צריך לדאוג לפרנסתו ולילדיו", אמר לעצמו.

שש שנים מותר לעבוד, להרוויח ולהתפרנס, גם על-חשבון הזולת. במשך שש שנים אוגר האדם נכסים וזוכה לרכוש, ואילו אחרים מפסידים ואף חלילה מתרוששים. "וזה דבר השמיטה - שמוט כל בעל משה ידו" (דברים ט"ז, ב'). בשביעית עוצרים, והכל שווים. היבול הרב אינו שייך לעשיר או לעני. הפקר הוא - ויכול כל אחד ליטול רק לפי צרכו. לא עוד "בעל הבית" ופועליו, אדון ועבדיו.² יחד שבטי ישראל, שווים כאיש אחד. ללא הבדל מעמד ורכוש, יוכל השלום לחזור ולשרור בין אדם לחברו! ובימינו? האם בוטלו פערי המעמדות, והפרשי הרווחים בין עשירים לעניים? היש עוד צורך בשמיטה וערכיה?

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינם (ודנתם...) בתוכן הקטע לעיל, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, חישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בהקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בתצלחה!

2. ובשביעית של שביעית - היובל - אף השדות חוזרות לבעליהן, והכל חוזר לקדמותו!

מעגל שלישי בין אדם לעמו

"השמיטה היא דבר נהדר, אך לא בהכרח בזמנו..." חשב בצער אברהם. הרעיון של שנה שלמה בלי מסחר ועבודה, אלא רק של לימוד תורה והתעלות, מצא-חן בעיניו. זמן להיות עם החברים ולא להתפרנס מהם וצרכיהם. אך חבל שזה לא בשנה הבאה. השנה - הוא בדיוק גמר לפתח חלקה חדשה בשדה, וגם להשקיע עם חבר בכרם שלקחו בחכירה. מדוע אי-אפשר שכל אחד ישמור שמיטה בשנה שנוחה לו? הרי בשנה הבאה הוא אמור לחתן את בנו, ועדיף לו השנה להרויח כמיטב יכולתו ולחסוך, ובשנה הבאה לחתנו. כמה חבל שהשמיטה היפה לא מתאימה עכשיו...

לפתע הבין אברהם שזה חלק מהעניין. עצם העובדה, שהשמיטה קובעת שבשילי, ולא אני קובע אותה, מלמדת אותי עובדה חשובה! הרי השמיטה אינה שלי אלא של הארץ. לא אני במרכז, אלא עמי וארצי!

עם ישראל? מה הוא קשור לשמיטה? יכולים אנו רק לדמיין לעצמנו את המשמעות המעשית של עם שלם המקיים בו-זמנית שמיטה; שמשבית את עבודת הקרקע ועוסק בדברים רוחניים. הרי לא רק לעצמי אני דואג, או את עצמי אני מתקן, אני חלק מעם שלם השואף לשלמות. העובדה שכולנו משתתפים בשמיטה בו-זמנית, מבליטה את היותי חלק מעם שלם.

ביטוי למסר זה, של מקומו של האדם בעמו, מובלט במיוחד בסוף השנה, במצוות "הקהל". אז, בסוכות, עולים כולם, משפחות משפחות, שבטים שבטים, כל הקהל הגדול, לעמוד יחד בירושלים, כאיש אחד בלב אחד.

עצור וחשוב, האם צורך זה, לחנך את הפרט להבין שהוא חלק מעמו, ולא יצור בודד, קיים גם בדורנו? היש עוד צורך בשמיטה וערכיה?

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינתי (ודנתם...) בתוכן הקטע לעיל, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, הישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בהקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בהצלחה!

מעגל רביעי בין אדם לארצו

משה צבר במשך השנים רכוש רב. היו לו שתי מכוניות ודירת פאר, מספר פרדסים המניבים יבול רב, ומניות יקרות בתעשיות שונות. משה היה עשיר. פשוט היה לו הרבה. הוא היה גם סוחר גדול - מכר קרקעות וקנה בתים, החליף מניות והשקיע בתחומים שונים. אך דבר אחד הפריע לו - "השמיטה". שנה שלמה לא יוכל ליהנות מהפרדסים שלו; לסחור בפירות שהוא גידל; להרויח כסף מההצלחות שלו. ממש חוצפה...

ואולי... אולי דווקא הוא, החצוף - בחושבו שארץ-ישראל היא רק פריט נוסף ברכושו שלו! דווקא השמיטה עוזרת להתחנך להכרה בערכה העצמי של הארץ הזאת. ארץ שאינה מיוחדת רק כי אנו במקרה גרים כאן, אלא ארץ, אליה עלינו מפני שהייתה מיוחדת! בשנה זו אפילו פירותיה קדושים, וראויים ליחס מיוחד. ארץ מיוחדת - ולה מצוות מיוחדות המבטאות את ייחודה. ארץ, אשר אין לנו זכות עליה (בבחינת "זכותינו על ארץ-ישראל") אלא בעיקר חובות!

האם יחס מוטעה זה לארצנו, ההופך אותה לסתם נכס נוסף שניתן לסחור בבורסה - שייך רק לעבר? האם הצורך לחזק ולבסס את הקשר שלנו לארץ - אינו קיים בדורנו? היש עוד צורך ומשמעות לשמיטה וערכיה?!

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינם (ודנתם...) בתוכן הקטע לעיל, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, הישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בהקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בהצלחה!

מעגל חמישי בין אדם לסביבתו

משה היה רעב. הוא אכל את הבננה בהתלהבות. כשסיים לאכול, אסף בזהירות את הקליפות והשליכם לפח (חבל שמישהו יחליק).

"רגע!" צעק המורה. "מה עתה עושה?!" משה הופתע, זו הפעם הראשונה שצועקים עליו כי זרק זבל לפח! (בד"כ צעקו כי בטעות לא זרק את הזבל...) "וכי אינך זוכר?" שאל המורה. "עכשיו שנת שמיטה ואלו פירות עם קדושת שביעית!" "בסדר", ענה משה, "אך את הפרי אכלתי. זרקתי רק את הזבל שנותר". לקח למורה זמן להסביר שיש קדושה גם בשאריות, והם אינם סתם זבל. גם בהם יש לנהוג בכבוד!

יסוד זה נובע אמנם מקדושת פירות ארץ-ישראל, אך מסייע לנו להתחנך ליחס לסביבתנו בכלל. שש שנים חורשים, עובדים, מפתחים, ובשביעית - שקט. האדם חי בשקט והרמוניה עם סביבתו. לא עוד כיבוש הטבע, אלא שנה שבה כולם יחד, כחלקים בעולם - לפני ה'. עצור וחשוב - האם צורך זה, לחנך את האדם ליחס נכון לסביבתו - קיים גם בדורנו? היש עוד צורך ומשמעות בשמיטה וערכיה?

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינתי (ודנתם...) בתוכן הקטע לעיל, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, הישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בהקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בהצלחה!

מעגל שישי בין אדם לאלוקיו

- ש: לא יאומן! אני קונה קרקע ממיטב כספי - ואוסרים עליי לעבדה או לסחור ביבולה במשך שנה שלמה!
- ת: למה "לא יאומן"? וכי בשבוע רגיל המצב שונה? שישה ימים עובדים, מתקנים את העולם - ופתאום יום שלם של שבתון!
- ש: שם זה יותר מובן. השבת היא "זכר למעשה בראשית". כמו שה' שבת יום בשבוע, כך אני זוכר זאת בכך שגם אני שובת יום בשבוע. אך שנה שלמה? לא יאומן!
- ת: זה אותו עניין. הארץ אינה שלך, והעולם כולו נברא. לא רק ש"לא יאומן" - אלא על-מנת שתאמין, שתחזק את האמונה - יש גם "שבת שבתון לארץ, שבת לה" (ויקרא כ"ה).
- ש: לא הבנתי. למה זה מחזק את האמונה?
- ת: כי לא מספיק לזכור שפעם נברא העולם, כאילו שמאז אנו מסתדרים לבד. אנו מאמינים, שה' מקיים את העולם כל הזמן, גם עכשיו! "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".
- ש: מה הקשר?

ת: אם שנה שלמה אתה לא עובד את הקרקע - מניין תתפרנס? מה תאכל? אתה מוכרח לחזק את אמונתך ולבטוח בה' שיפרנס אותך וידאג לצרכיך!

ש: אני מבין (ומאמין...), שנה שלמה אני תלוי בה' ובטוח שידאג לי!

ת: לא! בשנה זאת אני זוכר שה' הוא הדואג לי - תמיד! כמו שבשמיטה ברור לי שהכל ממנו, כך גם בשש השנים שאני עובד, ונדמה לי שדאגתי לעצמי, עליי לזכור ולהאמין שגם אז הכל ממנו! צריך להתרגל להפסיק לחשוב שאני כל-יכול, ולהאמין שהכל יונק מאדון כל! קצת ענווה...

עצור וחשוב - האם צורך זה, לחנך ולחזק את אמונתנו (לא רק בשנה השביעית, אלא בכל השנים...) שייך רק לעבר? האם צורך לחזק את הכרתנו שהכל מאדון כל - אינו קיים בדורנו? האם השמיטה, על רעיונותיה ומשמעותיה שייכת רק לעבר, או שמא דווקא כיום זקוקים לה יותר מתמיד?!

לחברי הקבוצה, שלום!

1. לאחר שעיינם (ודנתם...) בקטע, חברו יחד תשובה קצרה לאמא של רונית והסבירו לה חלק ממשמעותה החינוכית של השמיטה בימינו.
2. לאחר שסיימתם לכתוב, הישבו לעצמכם - היש עוד שאלות, בהקשר לשמיטה, שהייתם רוצים לברר? הגדירו לעצמכם את השאלות ושימרו אותן לקראת הדיון בכיתה.

בחצלחה!

תיאור המשך פעילות

1. המתן עד שהקבוצות השונות יסיימו לכתוב מכתב תשובה (עפ"י "המעגל" שלהם) לאמא של רונית.
2. בשלב זה נרצה ליצור הפריה בין הקבוצות, במגמה שיכירו כולם את "המעגלים" השונים.
אפשרות א: משחק תפקידים או "משפט" בו יציג מורה אחד את האמא ומורים אחרים ישיבו לה בע"פ בהתאם למעגליהם.
אפשרות ב: כל תת-קבוצה כותבת את תמצית המעגל שלה על-גבי פלקט. תולים את כל הפלקטים בחדר ומבקשים מכל אחד להסתובב ולעיין בכל ה"מעגלים". בהמשך - ניתן לבקש שכל אחד יישב ליד המעגל שהכי נוגע לו (ללא קשר ל"מעגלו" המקורי). לבסוף, נציג מכל מעגל יסביר מדוע התיישב לידו, ובמה זה משמעותי עבורו.
3. עיון במקורות: בהמשך מצו"ב מקורות קצרים מחז"ל, התואמים את המעגלים. כדאי לאפשר למורים לעיין וללמוד בעצמם את המקורות.
אפשרות א: המנחה ימיין מראש את המקורות, ויתאים כל מקור ל"מעגל" (יש כעשרים מקורות. מומלץ לבחור מתוכם את אלו המתאימים לרמת המשתתפים, ולא להשתמש בכולם). המורים בתת-הקבוצות יקבלו מראש גם את המאמר הקצר וגם מקורות שיצורפו לו.
אפשרות ב: לאחר שכל המורים הכירו את כל המעגלים (כמוצע לעיל), יקבל כל זוג מורים את כל המקורות ויתבקש למיינם לפי המעגלים השונים.

דיון מסכם

1. בשלב זה יש מקום לאפשר למורים להעלות שאלות נוספות שהכינו. חלק מהשאלות עשויות לשמש בסיס לשיעורים נוספים.
2. לדעתנו, אחת השאלות המרכזיות שתוצג היא מימוש הרעיונות היפים. אנו, שרובנו לא חקלאים, וחיים בדור שרובו לא חקלאי, כשחלק מהחקלאים עצמם לא מקפידים על שמיטה - היכן אנו פוגשים רעיונות יפים אלו?
 נדמה, שאת התשובה צריך לחלק למספר מישורים:

א. בכל נושא - הלימוד והמודעות לתחומים הרעיוניים - עוזרים לצקת משמעות למעשים ה"פיסיים". למשל, האם סוכה זה סתם צריף שאוכלים בו, או חלק ממשמעות עמוקה של החג - מושפע מלימוד והכרה של רבדים רעיוניים של המצווה.

כך, גם בדורנו, ישנן מצוות שאנו פוגשים בתחום השמיטה. כוונתנו בעיקר בתחום הצרכנות. גם העירוניים צריכים לקנות ירקות ופירות הכשרים

בשמיטה, ולנהוג קדושה באותם פירות שהם "קדושת שביעית" ממש. מעשים אלו עשויים לשמש ביטוי לחלק מהמעגלים (ולא רק בעיה טכנית של סוג "ההכשר"). אם נלמד ונכיר את המעגלים השונים, נקפיד על סוג הפירות והירקות שקונים ועל הטיפול בהם - יהיו אלו ביטוי חלקי למעגלי בין אדם לחברו, בין אדם לארצו, בין אדם לסביבתו ובין אדם לאלוקיו.

ב. תיאורתית - אם עת-ישראל ירצה, ניתן לשאוף למימוש חלק מרעיונות היסוד של השמיטה, גם אם המצווה כפשוטה אינה מתקיימת ממש. למשל, שבתון לכל המשק באותה שנה עשוי לבטא במקצת מגמה דומה לאחת ממטרות השמיטה.

ג. אכן, בנושא השמיטה נפגשים אנו שוב במימדים החסרים לנו - כי עדיין לא זכינו לגאולה השלמה (אשר אז יחזרו השמיטה והיובל כהלכתם). ניתן רק ללמוד ולהתחנך מהמימדים הרעיוניים ("נשלמה פרים שפתינו") - ולהתפלל ולקוות שבמהרה ישוב כל העם לארצו ונזכה לגאולה שלמה.

פעילות מסכמת

1. ניתן לבקש מכל קבוצה לכתוב משפט אחד המתמצת את המעגל שלה - על-גבי פלקט בצורת עלה (של עץ).
2. חיבור כל העלים יתן שישה עלים (מעגלים) - המורה יניח במרכז י'לה נוסף שכתוב עליו "שמיטה". עלה זה מהווה את השביעי, והוא שמחבר ומקשר בין העלים השונים.
3. אם מניחים קודם את העלה "בין אדם לעצמו" ורק אח"כ מניחים את השאר, ניתן לבטא את העובדה, שפעמים שהפרט חושב את עצמו במרכז, ורק בהמשך מגלה שהוא בעצם חלק ממערכת שלמה של עם, ארץ וכו'.
4. לסיום, ניתן להוסיף "גזע" לקבוצת העלים ולהופכם לעץ. סמל לקשר שלנו לארץ הזאת, וסמל למעגלים נוספים. "כי האדם - עץ השדה".

סיכום שלבים בסדנת מורים

- הפעילות הנ"ל מגלמת בתוכה מספר יסודות אשר ניתוחן יקל על תכנון סדנאות מורים בכלל:
1. "לעשות את ולא לדבר על" - הזדהות והתלהבות של המורים עם התוכן והצורה, מושגים ע"י התנסות ממשית בעצם הפעילות. יתרונות הניסוי והטעיה המקובלות עם תלמידים, נכונות גם עם מורים.
 2. "צור מוטיבציה לימודית" - יש לפתוח בגירוי (במקרה שלנו: מכתב של הורה המתלונן על הנושא השנתי), אשר ימשוך וידרבן להמשך השתתפות בסדנה. הימנע מפתחה בעזרת הרצאה עיונית ארוכה.
 3. "פעל ברמת הקבוצה" - כשמדובר בהפעלה לרמת תלמידים, אל תבקש

- מהמורים לשחק "כאילו" הם תלמידים. התאם את תוכן ההפעלה למורים!
4. "גוון בין השלבים" - המעבר מדיון במליאה, לעבודה בתת-קבוצות, ומשם לדיון בין תת-הקבוצות, מסייע להעמקת התהליך הלימודי. הקפד לגוון בין אופי הפעילות בשלבים השונים.
 5. "משחק מכין ללמוד" - אחרי הפעילות הממשית, מתעוררות שאלות עקרוניות על תוכן הנלמד. זה הזמן ליזום הרצאה עיונית על עצם הנושא. לשון אחרת: למרות שההגיון אומר שיש לפתוח נושא חדש ע"י הצגת תכניו הרעיוניים למורים (בהרצאה), ורק בשלב שני להציע גם פעילויות ליישום עם תלמידים, מומלץ להימנע מכך. דווקא הקדמת העיסוק המתודי - מגביר את הנכונות ללמוד ולהבין את תכני הנושא.
 6. "הצג דרך אחת" - כשיש מספר אפשרויות לבצע שלב מסויים בפעילות (למשל: להמשיך בשלב הסופי ב"משפט", ב"משחק תפקידים" או ב"משחק עמדות"), אל תעצור באמצע הסדנה לשם הצגת כל האפשרויות. בצע את הסדנה בשלמותה לפי אפשרות מוגדרת אחת. רק בסיכום הסבר את האופציות הנוספות.
 7. "סיים באפשרויות יישום" - לאחר שהתנסו ולמדו, יש מקום (וצורך!) לתכנן עם המורים את אופן ההוראה עם תלמידיהם. מומלץ להתחלק לצוותי עבודה, ולהכין במרוכז גם את האביזרים הטכניים הנדרשים.

סיכום שלבים עיקריים בסדנת מורים:

- א. התנסות = של הפעלה (שהותאמה למורים).
- ב. השתמעות = ניתוח עצם ההתנסות.
- ג. המשגה = לימוד תיאורטי של העקרונות התכניים והמתודיים.
- ד. יישום = תכנון הפעילות הלימודית לתלמידים.
- ה. הערכה = ניתוח כולל של שלבי הסדנה.

מקורות

1. "שמיטה היא יסוד האמונה והביטחון..." (כתב-סופר, ויקרא כה).
2. "כי לה' הארץ, ואל ידמה האדם כי בכוחו ועוצם ידו הגדיל בארץ" (שם).
3. "ויבטח אדם תמיד בה", ואל יאמר מה נאכל מחר, והנה האמונה והביטחון הוא יסוד מוסד לכל התורה" (שם).
4. "מצות השמיטה הוא לבוא אל האחדות, לפי שיד עשירים ועניים שווה בשמיטה" (שפת-אמת, ויקרא כה, תרמ"א).
5. "מצוות שמיטה היא כמו מצוות שבת, שהיא קבלת מלכות שמים, ששובתין כל האומה הישראלית ביום השבת, וכן שמיטה בארץ ישראל שהיה כל עסקיהן בעבודות הארץ, ובשמיטה שבתו כל השנה כל ישראל ומניחים עסקיהם שיהיו פנויים לתורה ועבודה..." (פרי-צדיק, ר' צדוק

- הכהן מלובלין, עמוד 187).
6. "אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ לי היא..." (סנהדרין לט).
 7. "כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליה להפקירם" (ספר החינוך, מצוה פד).
 8. "הכוונה שכניסתן לארץ אינה להשתעבד בהם... רק הכונה שיעמדו על עצמן וידרשו שלמותם כפי רצון בוראם..." (עקידת-יצחק, ויקרא, שער סט).
 9. להורות לבני אדם כי לא להם הארץ, כי לה' היא... ועוד שילמדו לעמוד בניסיון ולהאמין בו יתברך... שגם אם ישבות מעבודתו יצוה ה' יתברך את הברכה לו... ובזה ירגיל עצמו לבטוח בה' ולהאמין בהשגחתו על כל פרט ופרט... וגם ללמוד מזה שלא יתנשא העשיר על העני - אמר התורה שבשנה השביעית כולם שוים, יחד עשיר ואביון... ועוד כי לאל לעולם יהיו טרודים בעבודת אדמה לצורך החומר, רק שנה אחת יהיה חופשי לנפשו, וכאשר יפרוק עול עבודה יעסוק בתורה וחוכמה..." (הרב קלישר, פירוש על התורה, פרשת בהר).
 10. "מצות השמיטה אינה מצוה פרטית אבל כפי האחדות שיש בבני ישראל יכולין לקיים זאת המצוה, ולכן חרב המקדש ע"י שנאת חנם וע"י ביטול שמיטין ויובלות כי הכל ענין אחד..." (שפת-אמת, ויקרא כה).
 11. "כדי לשמור על השויון הפסיכולוגי של העם העברי באה השמיטה. בשנת השמיטה, פעם לשבע שנים, אין בעלות על האדמה. האדמה שבה אל יוצרה ומחלקה... וירגיש העשיר כי עשירותו אינה בת קיימא, וירגיש העני כי עניותו אינה מתמדת..." (הרב ניסנבוים, קניני-קדם).
 12. "גלות באה... על שמיטת הארץ [כלומר: אי שמירת שמיטה], מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית... (רמב"ן, ויקרא כב).
 13. "לשון 'שבת לה'" לא נמצא רק [כלומר: אלא] בשבת ובשמיטה כי הם עדות לה'... ומודיעים חידוש העולם" (מלבי"ם, ויקרא כה).
 14. "וישראל מניחין שנה שלמה מעבודת האדמה לכבוד שמים שמכירין כי לה' הארץ" (פרי-צדיק, עמוד 193).
 15. מצות שנת השמיטה דומה למצות השבת, כי כמו שמצות השבת היא לחזק בלב העם אמונת היותם גוי קדוש, כן מצות השמיטה תביא בלבם האמונה כי גם אדמתם אדמת קדוש... (שד"ל, ויקרא כה).
 16. "היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים בכל שבת... את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד פועלת היא השמיטה על האומה בכללה... למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו שהיא..." (הרב קוק, הקדמה לשבת-הארץ).
 17. "כי לא השלמות האנושי לעסוק בקיבוץ הקניינים ולאסוף חמרים חמרים... ומצוה זו גורמת לישראל שלא ישתקעו יותר מדאי בעסקי משא ומתן, ולהרבות בסחורה כאניות סוחר..." ("תומים" לחושן

(משפט).

18. "שלא יגזלו קרקע חברים ולא יחמדוה בליבם, בדעתם כי הכל שב לאשר חפץ האל..." (ספר החינוך, של).
19. "ה'קהל', בהיותו מעמד כל ישראלי, מדגיש את מרכזיותה של אחדות ישראל בתפיסה התורנית בכלל..." (הרב אריאל, שמעתין).
- תזכורת:** עיינו שוב ב"תיאור המשך הפעילות" להצעה, כיצד להשתמש במקורות.

ביבליוגרפיה חלקית

הספרים והמאמרים הבאים עוסקים בהיבטים הערכיים-חינוכיים של השמיטה:

1. אריאל, הרב י'. (תשנ"ד) "במעגלי השביעית", מדרשת הגולן, חיטפין (383 עמ').
 2. אריאל, הרב י'. (תשמ"ז) "השמיטה בנושא לימודי חינוכי מרכזי, מתוך: שמעתין, גליון 87, בני-ברק (עמ' 51-52).
 3. בורשטין, הרב מ'. (תשנ"ב) "שמיטה - תהליך לימודי", מדרשת התורה והארץ, חוף עזה (292 עמ').
 4. גולדברג, הרב ו'. (תשנ"ד) "מצוות השמיטה כהלכתה" - נספח לספר "טעמי מצוות השמיטה, הוצאת המחבר (48 עמ').
 5. כץ, הרב ש'. (תשנ"ד) "שבת שבתון - השמיטה, פרשיותיה וטעמיה", חורב, ירושלים (83 עמ').
 6. נוימן, הרב י'. (תשמ"ז) "השביעית כמקור ומוקד למטרות חינוכיות", מתוך: בשדה חמ"ד (ה-ו) תשמ"ז (עמ' 279-287).
 7. קלכהיים, הרב ע'. (תשמ"ז) "שירת אומה לארצה", אריאל, ירושלים (322 עמ').
 8. שינובר, הרב צ'. (תשמ"ז) "השמיטה לאור המקורות", חלק ב' - טעמי מצוות השמיטה, מופ"ת, נחלים (עמ' 111-128).
- קובץ=פישרמן1